

Če pomislimo, kako slabo se mladi ljudje izražajo tudi potem, ko so razen osnovne končali še kako drugo šolo, moramo priznati, da smo jih vsi skupaj naučili bore malo. Kje bi iskali krivdo? Koga bi obsodili? Kdaj se pravzaprav začne jezikovna vzgoja?

Otroci, s katerimi se starši nimajo časa pomenkovati, imajo reven besedni zaklad in v šoli ne morejo tekmovati s tistimi, ki so jim zgodnja otroška leta minevala ob kramljanju z odraslimi, niti z onimi, ki so pred šolo obiskovali varstveno ustanovo. V zlatih časih, nekoč pred sto leti kot v pravljici, so otrokom predle zgodbe sive babice in marsikateri pisatelj se je za umetniški ugled zahvaljeval prav njim, ali materi ali dedu. Zgodnje otroštvo je preorana njiva, ki čaka na dobro seme. Skrb za izražanje je žal le redkim staršem eno najpomembnejših prizadevanj in le malo je takih, ki pri jezikovni vzgoji ne prenesejo spakovanja, zmaličenih pomanjševalnic, skratka vsega, kar dela otroški jezik še manj razumljiv.

Prvi, ki v dobrem ali slabem vplivajo na otrokov jezikovni razvoj, so prav gotovo starši.

Načrtna jezikovna vzgoja se začne v šoli. Šele v ta proces smo zapleteni tudi učitelji, in precej usodno zapleteni. Človek kaj hitro odraste in začne kritično ocenjevati prehojeno pot. Spomni se učitelja iz prvega razreda, pa ugotovi, da se otrokom ni kaj prida posvečal. Tudi učitelj tretjega razreda se ni briga za zanje. Vseeno je bilo, kako so govorili v četrtem, saj jim ni nihče popravljaj napak. Učitelj, ki je poučeval zemljepis, je sam govoril v narečju. Slovnici napake v kontrolnih nalogah učitelja fizike niso motile. Poprave slovenskih šolskih nalog so zmašili na rob, v letu so pisali vsega pet ali šest spisnih nalog, govornih vaj pa sploh niso imeli.

Drugi, ki je na otrokov jezikovni razvoj dobro ali slabo vplival, je bil učitelj.

Medtem so učenci pridno prebirali stripe. Še tako nejasna slika jim je povedala več kot do kraja ožeto besedilo v vegastem oblaku. Spretno so plavali v povodnji srbohrvaških časopisov in vsak večer poslušali v radiu magnetofonske prenose jecljavih intervjujev.

Vmes so se nekateri srečno prebili skozi srednjo šolo, dosegli poklic, se zaposlili in se potem nekega dne v spominu sprehodili skozi šolska leta ter ugotovili, da je bilo v tej šoli nekaj narobe. Če pa bi morali karkoli zapisati ali povedati, bi v intervjuju slovenska javnost znova lahko slišala jezikovno babilonščino.

Naloga osnovne šole — kaj šele srednje — pa je, da učenca nauči pisnega in ustnega izražanja! Dalj ga uči, manj ga nauči, taka je vsakdanja praksa.

K jezikovni vzgoji prispevajo svoj delež vsi predavatelji, slavist pa si mora delo večše organizirati, če hoče, da bo vsaj približno opravil naloge, ki mu jih nalaga učni načrt. Škoda, da je pri pouku pisnega in ustnega izražanja skoraj praznih rok. Najprej si ni čisto na jasnem z metodo. O tem, kaj je v metodiki materinščine novega po svetu, navadno sploh ne more imeti pojma. Po lastnem preudarku določa področje govornih vaj, če jim sploh posveča dovolj skrbi. Široko uporabnih jezikovnih učbenikov nima. V šestem razredu si nima s čim pomagati, menda mu že deset let ni nihče napisal jezikovne vadnice. Večina učiteljev slovenskega jezika se v šoli itak ukvarja s slovnico in ne z jezikovno vzgojo. Slovnico slavist že zna poučevati, jezikovno vzgajati pa dostikrat ne. Tudi njega so vedno učili, ne vzgajali. Zdaj pa se je še pri pouku nekaj zapletlo: ali naj uči analizirati po novem ali po starem? Naj obravnava glagol po starih ali novih avtoritetah? Kakorkoli se odloči, ni prav. Nekateri so sklenili, da spornih poglavij ne bodo učili. To pa je še najmanj prav.

V šoli ne bi smelo biti nobene zmedenosti, nobenega priseganja na Rupla ali Toporišiča, pač pa vzoren red, trdnost in enotnost. Učiteljem slovenskega jezika bi morala biti temeljito poznana metodika predmeta. Slavist bi se moral strokovno, predvsem praktično izpopolnjevati. Moral bi vedeti, kako poteka pouk materinščine pri drugih narodih, tako pa še nihče ne ve, kdaj bo dobil dovolj učnih pripomočkov, pa tudi tega ne, ali jih bo znal uspešno uporabljati. Dokler bodo učenci z nezadoštno oceno lahko napredovali v višji razred, dokler bo raven znanja lezla navzdol, toliko časa od njih tudi boljše pismenosti ni vredno pričakovati. Mladi človek bo z leti dosegel poklic, morda poklic take narave, da bo moral govoriti in pisati za javnost, in povesti o jari kači in steklem polžu ne bo nikoli konca.

Če hočemo doseči boljšo pismenost, ne bi smeli dovoliti, da nam kulturo jezika kvari slab tisk. Vsaka javno posredovana beseda bi morala biti jezikovno brezhibna — kdor se ne zna pravilno izražati, naj za javnost ne govori ali pa naj se temeljito pripravi. Učitelje slovenskega jezika je treba strokovno čim boljše usposobiti že na akademiji ter jih življenjsko pripraviti na stik s šolo in z njenimi nalogami. Celo v šolski sistem bi bilo dobro vnesti več reda in doseči neko trdnost in zmernost tudi v učnem načrtu.

Berta Golob

NEKAJ BESED O SLOVARJU SLOVAŠKEGA JEZIKA (SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA)

Avgusta preteklega leta sem imela kot udeleženka odlično organiziranega in pripravljenega letnega seminarja za slovaški jezik in kulturo (Studia Academica Slovaca) v Bratislavi priliklo, da se seznanim tudi z nekaterimi ustanovami in delovnimi kolektivi, ki skrbijo za napredek in rast slovaške kulture, posebno s tistimi, ki se ukvarjajo z raziskovanjem in kulturo slovaškega jezika. V mislih imam zlasti inštitut za slovaški jezik pri akademiji znanosti. Prijazni sodelavci inštituta so mi prikazali in osvetlili svojo raznovrstno dejavnost. Zanimalo me je predvsem delo za slovar slovaškega jezika, katerega peta, a ne zadnja knjiga, od črke V do črke Ž, je izšla leta 1965. Ne zadnja zato, ker pripravljajo še šesto knjigo, ki bo obsegala dodatna gesla in osebna ter zemljepisna imena. Naj mi bo dovoljeno na kratko predstaviti to veliko delo, ki se odlikuje posebno po tem, da je v končni fazi nastajalo le sedem let (prva knjiga je izšla 1959.), kar je za slovar s takim konceptom in takim obsegom kratka doba. Delo so dokončno zastavili leta 1950, ko so si prišli na jasno, kakšen naj bo koncept: slovar slovaškega jezika (v nadaljnjem SSJ) naj bo srednjega tipa, obsega naj okrog 100.000 gesel, zajame naj besedišče knjižne slovaščine, kakor se je ustalilo v leposlovju in strokovnih delih od osemidesetih let prejšnjega stoletja do danes. Slovar naj ima predvsem normativno, manj informativno vlogo.

Omeniti je seveda treba, da se je ekscerpiranje in zbiranje gradiva za slovar začelo pravzaprav že v prejšnjem stoletju v Slovaški Matici v Turčianskem Sv. Martinu, da je po daljši prekinitvi ponovno oživel leta 1925 in da je slovar 1946 začel izhajati v zvezkih pri Slovaški Matici (izšel pa je le en zvezek). Po reorganizaciji Slovaške Matice pa se je vse slovarsko delo skoncentriralo pri Slovaški akademiji znanosti in se, kot rečeno, 1950. znova začelo.

Kako se je zastavljeni koncept uveljavil in uresničil? Od napovedanih 100.000 gesel je število naraslo na 120.000 in nadaljnjih 3000 gesel, ki jih bo zajel dodatek v šesti knjigi. Slovar je v glavnem izpolnil napovedano nalogo, oddaljlj pa se je, po mnenju kritike, glede na obljubljeno normativnost in glede na izbor besed, ki je pomanjkljiv, oziroma premalo kritično opravljen. Tako zajema SSJ, po mnenju kritike, precej posebnih, stilistično obarvanih besed, medtem ko manjkajo mnoge besede, ki bi po zastavljenem konceptu in nalogi, da naj slovar zajame čim popolnejše besedišče današnjega slovaškega jezika, ne smele izostati.

Mislim, da ni podobnega kolektivnega dela, ki bi bilo brez napak in pomanjkljivosti. Čeprav se vsak kolektiv pri opravljanju takega dela skuša dokopati do enotnih stališč in pogledov glede na izbor besed, njihovo vrednotenje, način razlaganja in na podobna vprašanja, s katerimi se neprestano srečuje vsak posamezni delavec, je tako enotnost le težko doseči v zaželeni meri. Zato se tudi ni lahko izogniti raznim nedoslednostim v formulacijah razlag, na kakršne naletimo tudi ob prebiranju tega slovarja. Mislim predvsem na besede, ki bi po svoji predstavi in vsebinski sorodnosti ne smele biti različno razložene (npr. meseci, dnevi v tednu). Podobno neenotnost oziroma neusklajenost je opaziti tu in tam pri kvalificiranju besed, zlasti v frazah, pri razvrščanju posameznih fraz, tu med splošno ponazorovalno gradivo, tam pod frazeološko ali terminološko gnezdo. Če bi se pri takem delu hoteli zavarovati pred podobnimi nedoslednostmi in neenotnostmi, bi bilo potrebnih več delo spremljajočih sprotnih evidenc, kakor: koordinacijska kartoteka razlag, kartoteka v slovarju evidentiranih sinonimov in podobnih pomožnih elaboratov. Vse to pa terja — to nam mora biti jasno — veliko truda in časa in bi se s tem izdajanje slovarja gotovo podaljšalo.